

С. С. ДИПКО

ТЕОРЕТИЧНИЙ КОНЦЕПТ ПЕРЕХОДУ ВІД ПОКАРАННЯ ДО РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ЗАСУДЖЕНИХ НЕПОВНОЛІТНІХ

Уточнено визначення поняття “засуджені неповнолітні”. Розроблено класифікацію видів покарань і звільнень від них стосовно засуджених неповнолітніх.

Ключові слова: засуджені неповнолітні, кримінальні покарання, ресоціалізація.

Specifies the concept of “convicted minors”. Developed classification of the types of punishments and exemptions from them, which as a consequence provide the minor status of the convicted person.

Key words: convicted juveniles, criminal punishment, resocialization.

На сьогодні в молодіжному середовищі все частіше спостерігаються такі антисоціальні прояви, як пияцтво, наркоманія, бродяжництво, жебрацтво та інші явища супутні вчиненню злочинів. Асоціальна поведінка неповнолітніх неминуче веде не лише до їх деморалізації, а й до правопорушень. Чинним законодавством закріплено “визначення, яка діяльність і поведінка є суспільно небезпечною або шкідливою для особи, суспільства та держави” [8, с. 42], а також зафіксовано механізм притягнення до відповідальності осіб, які вчинили злочини, призначення їм покарання та звільнення від нього. Але покарання повинно передбачати не лише кару злочинця, а і його виправлення, тобто ресоціалізація. Однак донині законодавці та науковці недостатньо уваги приділяють ресоціалізації таких осіб: порівняно більше – стосовно звільнених з місць позбавлення волі засуджених та тих, хто перебуває в установах виконання покарань; дещо менше – про осіб, які перебувають на обліку в кримінально-виконавчій інспекції; мінімально – щодо неповнолітніх, засуджених до покарань або звільнених від них.

Безумовно, ресоціалізація осіб, засуджених до позбавлення волі, є складним і тривалим процесом, тому що ізоляція має найбільш деструктивний вплив на засудженого. Водночас, ресоціалізації потребують і особи, засуджені до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, і особи, відносно яких прийнято судом обвинувальні вироки та звільнено від покарань. Така ситуація обумовлена тим, що не позбувшись проблем, які спонукали їх до вчинення противоправних діянь, та за відсутності впливу відповідних заходів ресоціалізації такі особи, частіше за все, вчиняють повторні злочини. Саме тому на сьогодні постала необхідність розглядати різні підходи до ресоціалізації всіх категорій засуджених неповнолітніх, до яких застосовано міри державного примусу. Обираючи найбільш оптимальні

шляхи її здійснення, необхідно враховувати не лише “особистість засудженого, його поведінку під час відбування покарання, ступінь суспільної небезпеки, мотиви вчиненого злочину і вид покарання” [9], а також термін відбування призначеного покарання та особливості звільнення від нього.

У дисертаціях вітчизняних науковців розглядалися окремі категорії засуджених неповнолітніх. Т. Гончар здійснювала дослідження стосовно неповнолітніх як особливих суб’єктів кримінальної відповідальності [5]; В. Лютий досліджував проблеми соціально-педагогічного забезпечення ресоціалізації неповнолітніх, звільнених від відбування покарання з випробуванням, в умовах кримінально-виконавчої інспекції [11]; А. Гусак визначав кримінологічні аспекти ресоціалізації неповнолітніх, які засуджені за вчинення насильницьких злочинів [6]; С. Халимон установлював причини та умови вчинення рецидивних злочинів особами, які перебувають на обліку в кримінально-виконавчій інспекції [15].

Серед науковців не вщухає інтерес до цієї теми, про що наочно свідчать численні публікації у фахових виданнях різного спрямування. Так, зокрема, О. Караман розкрила нормативно-правові основи соціально-педагогічної роботи з неповнолітніми засудженими в Україні [7]; С. Кушнар'ов удосконалив кримінологічні, психологічні та педагогічні аспекти соціалізації й ресоціалізації неповнолітніх злочинців [10]; М. Магарін розглянув законодавчі аспекти звільнення неповнолітніх від покарання [12].

Метою статті є розробка класифікації видів покарань, які призначаються неповнолітнім, та звільнень від них, що як наслідок надають їм статус засудженого. Для досягнення цієї мети необхідно вирішити такі завдання: 1) уточнити визначення поняття “засуджений неповнолітній”; 2) розробити класифікацію видів покарань і звільнень від них стосовно неповнолітніх зм:асуджених.

Відсутність усталеного понятійного апарату часто призводить до плутанини та неправильного його використання. Не є виключенням поняття “засуджений неповнолітній”, що донині не має свого законодавчого закріплення. Виходячи з того, що неповнолітніми є особи до 18 років, тому основну увагу слід зосередити на дослідженні сутнісних характеристик поняття “засуджений”, яке тлумачать так: особа, стосовно якої судом винесено обвинувачувальний вирок і якій призначено покарання [16]; людина, яку засудили до якої-небудь міри покарання [2]; особа, відносно якої вирок, винесений судом, набрав законної сили і якій призначено покарання [17]; будь-який обвинувачений, відносно якого ухвалено звинувачувальний вирок [13]; особа, якій проголошено обвинувачувальний вирок [4].

Таким чином, проведені узагальнення дозволяють стверджувати, що більшість тлумачень: 1) доповнюють одне-одне; 2) не містять згадувань про осіб, звільнених від покарань, хоча такі особи також є засудженими; 3) не відображають специфіку засуджених неповнолітніх.

Відповідно до чинного законодавства України, притягнення до кримінальної відповідальності неповнолітньої особи, яка вчинила злочин, можливе за двох умов: 1) наявності відповідного ступеня осудності; 2) досягнення нею певного віку. Тому далеко не всі неповнолітні злочинці набувають статусу засудженого,

і тим більше – підпадають під призначення покарання у вигляді позбавлення волі (табл. 1). При цьому всі категорії неповнолітніх осіб, які вчинили злочини, характеризуються двома критеріями:

1) медичний – передбачає наявність або відсутність різноманітних хворобливих станів психіки особи;

2) юридичний – вказує на здатність або нездатність особи усвідомлювати суспільну небезпеку своїх дій чи бездіяльності на момент вчинення конкретного діяння, в силу свого віку та ступеня розумового розвитку.

Отже, притягнутою до кримінальної відповідальності може бути осудна особа, якій до вчинення злочину виповнилося 16 років, а в окремих випадках, передбачених ч. 2 ст. 22 Кримінального кодексу України – 14 років [9].

Таблиця 1

Класифікація неповнолітніх осіб, які вчинили злочини (авторська розробка)

<i>Вік, років</i>	<i>Ступінь осудності</i>	<i>Відповідальність</i>
До 11	Неосудні	Не підлягають кримінальній відповідальності
3 11 до 14	Неосудні	Застосовуються кримінально-правові заходи державного примусу
3 14 до 16	Неосудні	Застосовуються кримінально-правові заходи державного примусу
	Осудні	Кримінальна відповідальність
3 16 до 18	Осудні	Кримінальна відповідальність

При цьому суди: 1) використовують “вичерпний перелік видів покарань, розміщених у певному порядку, залежно від ступеня їх суворості” [14, с. 122–123]; 2) зважають на законодавчу заборону “застосування окремих їх видів щодо неповнолітніх та пільговий характер виконання (зменшення кількості видів, скорочення строків і розмірів покарання) у порівнянні з дорослими особами, які вчинили злочини” [3]; 3) обирають не тільки вид покарання, у залежності від тяжкості злочину, а і його тривалість; 4) застосовують покарання як засіб “виправлення засуджених, запобігання вчиненню ними, а також іншими особами нових злочинів” [9].

Для реалізації принципу індивідуалізації покарання слід використовувати класифікацію видів кримінальних покарань, тобто їх диференціацію на відповідні групи за певними критеріями. Крім того, такий підхід є вкрай важливим підґрунтям для розробки алгоритму ресоціалізації засуджених.

Водночас, варто відзначити, що особа набуває статусу засудженого не тільки у випадках винесення судом обвинувального вироку і призначення підсудному покарання, а й у разі звільнення від нього на підставах, передбачених кримінальним законодавством України, адже “звільнення від покарання застосовується лише до вже засуджених осіб” [1]. При цьому, на відміну від покарань, звільнення від них (крім примусових заходів виховного характеру) не мають ієрархічної побудови, однак у них також є відповідні межі.

Узагальнення напрацювань провідних науковців і результати власних досліджень у цій сфері дозволили вдосконалити класифікацію видів покарань та звільнень від них, що надають неповнолітньому статусу засудженого (табл. 2), з використанням таких критеріїв:

- часу: надкороткотермінові (у ході оголошення рішення суду), короткотермінові (терміном до 1 року), середньотермінові (від 1 до 5 років), довготермінові (від 5 до 10 років), наддовготермінові (понад 10 років);
- обмежень майнового характеру;
- ізоляції від суспільства.

Таблиця 2

Класифікація видів покарань та звільнень від них (авторська розробка)

Групи	Підгрупи	Види	Критерії									
			час					обмеження майнового характеру		ізоляції від суспільства		
			надкороткотермінові	короткотермінові	середньотермінові	довготермінові	наддовготермінові	наявність	відсутність	наявність	відсутність	
Покарання		Штраф		+				+			+	
		Виправні роботи		+				+			+	
		Громадські роботи		+				+			+	
		Арешт		+				+	+			
Звільнення від відбування покарання	із застосуванням примусових заходів виховного характеру	Позбавлення волі на певний строк		+	+	+	+	+	+	+		
		Застереження	+					+			+	
		Обмеження видів дозвілля і встановлення особливих вимог до поведінки		+	+			+			+	
		Передачі засудженого під нагляд батьків чи осіб, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічного або трудового колективу за його згодою, а також окремих громадян на їхнє прохання		+	+				+			+
		Покладення на неповнолітнього, який досяг 15-річного віку і має майно, кошти чи заробіток, обов'язку відшкодування заподіяних майнових збитків, у разі якщо такі мали місце		+					+			+
	Інші заходи		Направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей та підлітків		+					+	+	
			З випробуванням			+			+			+
			За хворобою		+	+	+	+	+	+	+	+
			У зв'язку із закінченням строків давності		+	+	+		+	+	+	+
			Умовно-дострокове звільнення		+	+			+	+	+	+
		На підставі Закону України "Про амністію" або акта про помилування		+	+	+		+		+		

Запропонована класифікація (табл. 2) дасть змогу використовувати комплексний підхід до ресоціалізації всіх категорій засуджених неповнолітніх та передбачатиме індивідуальний підхід до кожного з них окремо. Адже шляхи здійснення ресоціалізації, скажімо засуджених до покарань у вигляді штрафу чи позбавлення волі, мають свої відмінності. Це, у свою чергу, сприятиме максимальному наближенню до досягнення головної мети ресоціалізації – повернення засудженого до загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві, попередження його участі у протиправних діях.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку: 1) на сьогодні вітчизняні науковці досліджують переважно окремі категорії засуджених неповнолітніх та здійснення їх ресоціалізації, натомість поза увагою залишається комплексний підхід до даного питання; 2) на підставі результатів дослідження сутнісних характеристик вживаного поняттєвого апарату дістало подальшого розвитку поняття “засуджений неповнолітній”, яке слід тлумачити як фізична осудна особа, яка на момент вчинення злочину вже досягла віку, з якого настає кримінальна відповідальність і не досягла вісімнадцятирічного віку та якій судом винесено обвинувальний вирок, призначено покарання або звільнення від нього; 3) із загальної кількості неповнолітніх осіб, які вчинили злочини, виокремлено ті групи, яким може бути призначено кримінальне покарання або звільнення від нього; 4) на підставі вивчення вже відомих критеріїв, зазначених в класифікаціях покарань, вдосконалено класифікацію видів кримінальних покарань, що можуть призначатися неповнолітньому за вчинення злочину, а також звільненя від них, що, як наслідок, надають йому статусу засудженого; 5) продовження наукових розвідок за даною проблематикою сприятиме удосконаленню ресоціалізації засуджених неповнолітніх.

Література:

1. *Бажанов М. І.* Кримінальне право України / І. М. Бажанов. – Режим доступу : <http://www.ebk.net.ua/Book/KPravo/16-20/10191.htm>.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови. – Режим доступу : <http://www.lingvo.ua/uk/Search/ukuk>.
3. *Вереша Р. В.* Кримінальне право України (загальна частина) : [навч. посіб.] / Р. В. Вереша, І. К. Туркевич. – К. : ЦНЛ, 2007. – 208 с.
4. *Габлей Н. Г.* Деякі аспекти апеляційного порядку оскарження вироку та інших рішень / Н. Г. Габлей. – Режим доступу : <http://www.pro-zakon.com/node/829>.
5. *Гончар Т. О.* Неповнолітній як суб'єкт відповідальності за кримінальним правом України : автореф. дис. ... к.ю.н. : спец. 12.00.08 “Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право” / Т. О. Гончар. – О., 2005. – 21 с.
6. *Гусак А. П.* Кримінологічні аспекти ресоціалізації неповнолітніх засуджених за вчинення насильницьких злочинів, в умовах позбавлення волі : автореф. дис. ... к.ю.н. : спец. 12.00.08 “Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право” / А. П. Гусак. – К., 2010. – 16 с.

7. Караман О. Л. Українське законодавство як основа соціально-педагогічної роботи з неповнолітніми засудженими / О. Л. Караман // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2010. – № 3. – С. 76–84.

8. Котюк В. О. Основи держави і права : [навч. посіб.] – 3-тє вид., випр. та доп. / В. О. Котюк. – К. : Атіка, 2001. – 432 с.

9. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=2341-14>

10. Кушнар'єв С. В. Науково-теоретичні проблеми соціалізації й ресоціалізації неповнолітніх засуджених / С. В. Кушнар'єв // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2009. – № 4 – С. 47–54.

11. Лютий В. П. Соціально-педагогічне забезпечення діяльності кримінально-виконавчої інспекції з ресоціалізації неповнолітніх, звільнених від відбування покарання з випробуванням : автореф. дис. ... к.пед.н. : спец. 13.00.05 “Соціальна педагогіка” / В. П. Лютий. – Львів, 2010. – 20 с.

12. Магарін М. С. Звільнення неповнолітніх від покарання і примусові заходи виховного характеру / М. С. Магарін // Правова держава. – 2002. – № 5. – С. 106–110.

13. Правовий словник. – Режим доступу : <http://www.gorlib.ru/info/pravo/slovar/o/osuzhden.php>.

14. Селецький С. І. Кримінальне право України (загальна частина) : [навч. посіб.]. – 2-е вид. / С. І. Селецький. – К. : ЦНЛ, 2001. – 248 с.

15. Халимон С. І. Запобігання злочинам серед осіб, які перебувають на обліку в кримінально-виконавчій інспекції : автореф. дис. ... к.ю.н. : спец. 12.00.08 “Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право” / С. І. Халимон. – Дніпропетр., 2008. – 24 с.

16. Шемшученко Ю. С. Юридична енциклопедія / Ю. С. Шемшученко. – Режим доступу : <http://leksika.com.ua/15840310/legal/zasudzheniy>.

17. Юридичний словник. – Режим доступу : http://mirslovarei.com/content_yur/OSUZHDENNYJ-30165.html.

Надійшла до редколегії 23.05.2012 р.

УДК 351

В. П. КУТЬКОВ

РОЛЬ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО МАРКЕТИНГУ В УПРАВЛІННІ РЕГІОНАЛЬНИМ РОЗВИТКОМ

Досліджено сутність маркетингу території та його роль в якості інструменту державного управління розвитком регіонів.

Ключові слова: маркетинг, територіальний маркетинг, регіональний маркетинг, регіональне управління.